พลิกโฉม...การบัญชีสำหรับเครื่องมือทางการเงิน ตอนที่ 1

ศุภมัทนา โสภณรัตนโภคิน
ผู้วิเคราะห์อาวุโส
ฝ่ายนโยบายการกำกับสถาบันการเงิน
ธนาคารแห่งประเทศไทย

หลายท่านคงยังจำกันได้ถึงความรุนแรงของผลกระทบจากวิกฤตสินเชื่อซับไพรม์ (subprime mortgage crisis) หรือ “วิกฤตแฮมเบอร์เกอร์” เมื่อครั้งปี 2551 ที่ส่งผลให้สถาบันการเงินและกิจการขนาดใหญ่หลายแห่งในสหรัฐอเมริกาประสบผลขาดทุนจนล้มละลายและต้องปิดกิจการไปในที่สุด ซึ่งวิกฤติได้ขยายตัวเป็นวงกว้างจนกลายเป็นวิกฤตทางการเงินของโลก และไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่ต้องเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจชะลอตัวในขณะนั้นเช่นกัน

วิกฤตทางการเงินในครั้งนั้นส่งผลให้มีการทบทวนและปรับปรุงแนวทางการกำกับดูแลระบบการเงินในหลายด้าน ให้ครอบคลุมถึงธุรกรรมที่ซับซ้อนและทันต่อพัฒนาการใหม่ ๆ ของสถาบันการเงิน เพื่อลดความรุนแรงหรือโอกาสของการเกิดวิกฤตทางการเงินในอนาคต โดยวิธีการบัญชีสำหรับสินทรัพย์ทางการเงิน เช่น เงินให้สินเชื่อ และตราสารอนุพันธ์ ตามที่กำหนดในมาตรฐานการบัญชี เรื่อง เครื่องมือทางการเงิน หรือที่เรียกกันว่า IAS 39 เป็นหนึ่งในประเด็นที่ผู้นำกลุ่มประเทศเศรษฐกิจขนาดใหญ่ G-20 (เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ จีน และญี่ปุ่น) ได้หยิบยกเสนอให้คณะกรรมการกำหนดมาตรฐานการบัญชีระหว่างประเทศ (IASB) พิจารณาทบทวนและปรับปรุง เนื่องจาก IAS 39 กำหนดให้กิจการกันเงินสำรองสำหรับสินทรัพย์ทางการเงินเฉพาะในส่วนของความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้ว (incurred loss) เท่านั้น ซึ่งนับเป็นจุดอ่อนสำคัญที่อาจทำให้กันเงินสำรองในจำนวนที่น้อยและช้าจนเกินไป (too little too late) อีกทั้งการคำนวณก็พิจารณาจากข้อมูลหรือประสบการณ์ในอดีตเพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต (forward-looking information)

จากข้อเสนอดังกล่าว เมื่อเดือน ก.ค. 2557 IASB ได้ออกมาตรฐานการรายงานทางการเงินฉบับใหม่ที่เรียกกันว่า IFRS 9 เพื่อทดแทน IAS 39 โดยได้ปรับปรุงหลักการ ตลอดจนวิธีการบัญชีสำหรับเครื่องมือทางการเงินให้สะท้อนถึงรูปแบบการดำเนินธุรกิจและสอดคล้องกับการบริหารความเสี่ยงของกิจการมากยิ่งขึ้น โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน คือ (1) การจัดประเภทและการวัดมูลค่าของเครื่องมือทางการเงิน (2) การรับรู้ผลขาดทุนจากการด้อยค่าของเครื่องมือทางการเงิน หรือที่เรียกกันสั้น ๆ ว่า การกันเงินสำรอง และ (3) การบัญชีป้องกันความเสี่ยง ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดของเนื้อหาแต่ละส่วนในครั้งต่อไป

หลักการของ IFRS 9 ที่คนส่วนใหญ่ให้ความสนใจ คือ การกันเงินสำรองเพื่อรองรับผลขาดทุนที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต (expected loss) เพื่อให้สะท้อนความเสี่ยงด้านเครดิตของลูกหนี้ตลอดอายุของลูกหนี้ โดยพิจารณาจากข้อมูลทั้งในอดีต และ forward-looking ไปถึงเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต โดยหลายคนอาจมองว่าหลักการใหม่นี้เป็นเรื่องที่ยาก สร้างภาระและต้นทุนมากเกินไป และเงินสำรองที่คำนวณได้จะเพียงพอต่อผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจริงหรือไม่ ในอีกมุมหนึ่ง อยากให้ลองมองถึงข้อดีว่า

อย่างน้อยที่สุดก็ช่วยให้กิจการมี cushion รองรับผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้บางส่วน แม้ว่าจะไม่ทั้งหมดก็ตาม ซึ่งก็นับเป็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

หากจะถามว่าใครได้รับผลกระทบจาก IFRS 9 บ้าง ก็คงต้องบอกว่าทุกกิจการที่มีเครื่องมือทางการเงิน แต่ธุรกิจที่น่าจะกระทบมากก็คงจะหนีไม่พ้นธุรกิจสถาบันการเงินที่มีเครื่องมือทางการเงินเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้สถาบันการเงินในหลายประเทศทั่วโลกรวมทั้งประเทศเพื่อนบ้านของไทยอย่างเช่นสิงคโปร์และมาเลเซีย ซึ่งจะนำ IFRS 9 มาใช้ในปี 2561 มีการตื่นตัวและเริ่มเตรียมความพร้อมบ้างแล้ว เนื่องจากเล็งเห็นว่าอาจต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาระบบงานเพื่อรองรับการปฏิบัติตาม IFRS 9 ตั้งแต่ระบบงานหน้าบ้าน (front office) ไปจนถึงระบบงานหลังบ้าน (back office) เช่น ระบบ core banking ระบบการวิเคราะห์การให้สินเชื่อ ระบบการจัดอันดับเครดิต และระบบบัญชี เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงกัน ตลอดจนต้องจัดทำฐานข้อมูลเพื่อจัดเก็บข้อมูลที่จำเป็นต้องใช้ในการคำนวณเงินสำรองอีกด้วย เช่น พฤติกรรมการจ่ายชำระของลูกหนี้ ข้อมูลราคาของหลักประกัน และข้อมูลทางสถิติเกี่ยวกับปัจจัยทางเศรษฐกิจต่าง ๆ

มาถึงตรงนี้หลายคนอาจคิดว่า IFRS 9 มีแต่จะเพิ่มภาระและต้นทุนให้กับสถาบันการเงิน แต่หากลองพิจารณาให้ถี่ถ้วนแล้ว ข้อมูลที่ IFRS 9 กำหนดให้มีนั้นเป็นข้อมูลที่สถาบันการเงินจำเป็นต้องมีในการดำเนินธุรกิจตามปกติอยู่แล้ว ดังนั้น การจัดเก็บข้อมูลในฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบและมีการเชื่อมโยงระหว่างระบบงานกันมากขึ้น จะเป็นประโยชน์ทำให้สถาบันการเงินรู้จักลูกค้าของตนเองและมีข้อมูลในการวิเคราะห์สินเชื่อที่ดีขึ้น อีกทั้ง IFRS 9 ยังทำให้ฝ่ายงานภายในสถาบันการเงินตั้งแต่ฝ่ายงานบริการลูกค้า ฝ่ายบริหารความเสี่ยง ตลอดจนฝ่ายการเงินและบัญชี มีการสื่อสารและทำงานร่วมกันอย่างสอดคล้องกันทั้งองค์กร

เมื่อหันกลับมามองที่ประเทศไทยของเราบ้าง แม้ว่าปัจจุบันนี้จะยังไม่ได้ใช้ IAS 39 เหมือนกับต่างประเทศ แต่ก็มีมาตรฐานการบัญชีไทยที่เกี่ยวข้องกับการจัดประเภทและการวัดมูลค่าของสินทรัพย์ทางการเงินที่เกี่ยวกับเงินลงทุน และหลักเกณฑ์ของธนาคารแห่งประเทศไทยในเรื่องการกันเงินสำรองและการรับรู้ตราสารอนุพันธ์ ซึ่งอ้างอิงหลักการของ IAS 39 โดยส่วนใหญ่แล้ว ดังนั้น การปรับตัวไปสู่ IFRS 9 ของไทยนั้นคงไม่ใช่เรื่องที่เหลือบ่ากว่าแรง อ่านมาถึงตรงนี้หลายคนคงอยากรู้แล้วว่าสภาวิชาชีพบัญชีของไทยมีแผนจะนำ IFRS 9 มาใช้เมื่อไร จึงขอแจ้งให้หายสงสัยตรงนี้ว่า สถาบันการเงินในไทยยังมีเวลาในการเตรียมความพร้อมประมาณเกือบ 3 ปี เนื่องจากสภาวิชาชีพบัญชีมีแผนจะนำ IFRS 9 มาใช้ในไทยในปี 2562

จากประสบการณ์ของสถาบันการเงินในต่างประเทศที่เริ่มเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการนำ IFRS 9 มาแล้ว ระยะเวลา 3 ปีก็ไม่ถือว่านานมากนัก เนื่องจากมีหลายระบบงานและฐานข้อมูล รวมถึงนโยบายต่าง ๆ ที่ต้องจัดทำขึ้นใหม่ ดังนั้น สถาบันการเงินไทยควรเริ่มเตรียมความพร้อมตั้งแต่เนิ่น ๆ

IFRS 9 ไม่เพียงแต่มีผลกระทบต่อตัวสถาบันการเงินเท่านั้น แต่ถ้าลองคิดกันดูจริง ๆ แล้ว ผู้มีส่วนได้เสีย เช่น นักลงทุน นักวิเคราะห์ และเจ้าหนี้ ก็ต้องมีความรู้และความเข้าใจอย่างแท้จริงถึงผลกระทบของ IFRS 9 ที่จะมีต่อฐานะและผลการดำเนินงานของสถาบันการเงิน

ในตอนต่อไปเราจะมาเล่าถึงรายละเอียดของวิธีการจัดประเภทและการวัดมูลค่าของสินทรัพย์และหนี้สินทางการเงินว่ามีการเปลี่ยนแปลงจากปัจจุบันอย่างไร และจะมีผลกระทบอะไรบ้าง รวมทั้งแนวทางในการเตรียมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงนั้น

บทความนี้เป็นข้อคิดเห็นส่วนบุคคล จึงไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความเห็นของธนาคารแห่งประเทศไทย

พลิกโฉม...การบัญชีสำหรับเครื่องมือทางการเงิน
ตอนที่ 2 “การจัดประเภทและการวัดมูลค่าของเครื่องมือทางการเงิน”

ศุภมัทนา โสภณรัตนโภคิน
ผู้วิเคราะห์อาวุโส
ฝ่ายนโยบายการกำกับสถาบันการเงิน
ธนาคารแห่งประเทศไทย

จากความเดิมตอนที่แล้ว หลายท่านคงพอรู้จัก IFRS 9 กันบ้างแล้วว่า เป็นมาตรฐานการบัญชีเกี่ยวกับเครื่องมือทางการเงินฉบับใหม่ที่ปรับปรุงวิธีการบัญชีสำหรับเครื่องมือทางการเงินให้สะท้อนถึงรูปแบบการดำเนินธุรกิจและสอดคล้องกับการบริหารความเสี่ยงของกิจการมากขึ้น รวมทั้งปิดช่องโหว่ของ IAS 39 ที่อาจมีการกันเงินสำรองในจำนวนน้อยและช้าจนเกินไป โดย IFRS 9 มีข้อกำหนดแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก คือ (1) การจัดประเภทและการวัดมูลค่าของเครื่องมือทางการเงิน (2) การรับรู้ผลขาดทุนจากการด้อยค่าของเครื่องมือทางการเงิน หรือการกันเงินสำรอง และ (3) การบัญชีป้องกันความเสี่ยง ซึ่งการปรับปรุงข้อกำหนดดังกล่าวโดยเฉพาะการกันเงินสำรอง ส่งผลให้สถาบันการเงินซึ่งมีเงินให้สินเชื่อเป็นสินทรัพย์หลักได้รับผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญ และต้องปรับปรุง พัฒนาระบบงานและฐานข้อมูลใหม่ เพื่อให้สามารถปฏิบัติตาม IFRS 9 ได้ในปี 2562 ตามกรอบเวลาของสภาวิชาชีพบัญชี

ในครั้งนี้ เรามาทำความเข้าใจข้อกำหนดของ IFRS 9 ในส่วนแรกกันก่อนว่า สถาบันการเงินจะต้องจัดประเภทและวัดมูลค่าของเครื่องมือทางการเงินอย่างไร เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจส่วนอื่น ๆ ต่อไป โดยจะขอเริ่มจากหลักเกณฑ์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันว่ามีความเหมือนหรือต่างจากข้อกำหนดใหม่อย่างไร จะส่งผลกระทบมากน้อยแค่ไหน และสถาบันการเงินควรมีแนวทางในการเตรียมรับมือกับผลกระทบนั้นอย่างไร

กรณีที่เครื่องมือทางการเงินที่สถาบันการเงินถืออยู่เป็นสินทรัพย์ทางการเงิน เช่น เงินให้สินเชื่อ เงินลงทุน สินทรัพย์ตราสารอนุพันธ์ นั้น **มาตรฐานการบัญชีไทยในปัจจุบันมีข้อกำหนดเฉพาะการจัดประเภทและการวัดมูลค่าเงินลงทุนเท่านั้น** โดยให้พิจารณาจัดประเภทจากวัตถุประสงค์การถือครอง ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ (1) หลักทรัพย์เพื่อค้า หากถือไว้เพื่อเก็งกำไรในระยะสั้น โดยจะวัดด้วยมูลค่ายุติธรรมและรับรู้ผลกำไรขาดทุนจากการเปลี่ยนแปลงมูลค่ายุติธรรมในกำไรขาดทุน (2) ตราสารหนี้ที่จะถือจนครบกำหนด หากตั้งใจจะถือไว้เพื่อรับดอกเบี้ยและเงินต้นเมื่อครบกำหนด โดยจะวัดด้วยราคาทุนตัดจำหน่ายและพิจารณาการด้อยค่า (3) เงินลงทุนทั่วไป หากเป็นการลงทุนในหุ้นที่ไม่ได้ซื้อขายอยู่ในตลาด โดยจะวัดด้วยราคาทุนที่ซื้อมาและพิจารณาการด้อยค่า (4) หลักทรัพย์เผื่อขาย หากถือไว้โดยไม่ได้มีวัตถุประสงค์ตาม 3 ข้อดังกล่าวข้างต้น โดยจะวัดด้วยมูลค่ายุติธรรมและรับรู้ผลกำไรขาดทุนจากการเปลี่ยนแปลงมูลค่ายุติธรรมในกำไรขาดทุนเบ็ดเสร็จอื่น (OCI) ทั้งนี้ สำหรับสินทรัพย์ทางการเงินอื่น ๆ เช่น เงินให้สินเชื่อ และสินทรัพย์ตราสารอนุพันธ์ ที่ไม่มีข้อกำหนดตามมาตรฐานการบัญชีไทย สถาบันการเงินก็อ้างอิงแนวทางการวัดมูลค่าจาก IAS 39 โดยสินทรัพย์ตราสารอนุพันธ์วัดด้วยมูลค่ายุติธรรม ส่วนเงินให้สินเชื่อวัดด้วยราคาทุนตัดจำหน่าย ซึ่งตัดจำหน่ายและรับรู้รายได้ด้วยวิธีอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริง (Effective interest rate: EIR) ซึ่งเป็นการคำนวณอัตราดอกเบี้ยเฉลี่ยให้เท่ากันตลอดอายุสัญญา อย่างไรก็ดี สถาบันการเงินยังคงรับรู้รายได้ตามอัตราดอกเบี้ยในสัญญา สำหรับเงินให้สินเชื่อบางประเภท เช่น สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย

สำหรับข้อกำหนดใหม่ตาม IFRS 9 นั้น สถาบันการเงินก็จะต้องจัดประเภทและวัดมูลค่าสินทรัพย์ทางการเงินโดยคำนึงถึงรูปแบบการบริหารสินทรัพย์ (business model) และลักษณะของกระแสเงินสดที่จะได้รับ (cash flow characteristics) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) หากถือสินทรัพย์โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรับเงินต้นคืนและรับดอกเบี้ยที่เกิดจากเงินต้นเท่านั้น จะต้องแสดงด้วยราคาทุนตัดจำหน่าย (2) หากถือสินทรัพย์โดยมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับข้อ (1) และอาจขายในอนาคต จะต้องแสดงด้วยมูลค่ายุติธรรมและรับรู้ผลกำไรขาดทุนจากการเปลี่ยนแปลงมูลค่ายุติธรรมในกำไรขาดทุนเบ็ดเสร็จอื่น (OCI) (3) หากถือสินทรัพย์โดยไม่เข้าเงื่อนไขตามข้อ (1) หรือ (2) หรือถือไว้เพื่อเก็งกำไรระยะสั้น จะต้องแสดงด้วยมูลค่ายุติธรรมและรับรู้ผลกำไรขาดทุนจากการเปลี่ยนแปลงมูลค่ายุติธรรมในกำไรขาดทุน

มาถึงตรงนี้ หลายท่านน่าจะประเมินผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงข้อกำหนดในการจัดประเภทและการวัดมูลค่าของสินทรัพย์ทางการเงินได้แล้ว แต่จะขอสรุปผลกระทบที่สำคัญ ๆ ออกมาเป็น 2 ส่วน ได้แก่ (1) ผลกระทบที่อาจมีต่อผลการดำเนินงาน นั่นคือ กำไรขาดทุนของสถาบันการเงินอาจจะผันผวนจากการที่สถาบันการเงินต้องแสดงเงินลงทุนทั่วไปด้วยมูลค่ายุติธรรม ซึ่งจากเดิมแสดงด้วยราคาทุนที่ซื้อมา เนื่องจากตาม IFRS 9 ไม่มีการจัดประเภทเป็นเงินลงทุนทั่วไปอีกแล้ว อย่างไรก็ดี ผลกระทบจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของพอร์ตเงินลงทุนทั่วไปของแต่ละสถาบันการเงิน และ (2) ผลกระทบที่อาจมีต่อระบบงาน ฐานข้อมูล และนโยบายต่าง ๆ ซึ่งสถาบันการเงินอาจต้องมีการปรับปรุงหรือพัฒนาให้รองรับการจัดประเภทและการวัดมูลค่าตาม IFRS 9 เช่น ระบบงาน front office เพื่อรองรับการจัดประเภทเงินลงทุนให้สะท้อน business model และ cash flow characteristics ระบบที่ใช้ในการคำนวณ EIR สำหรับเงินให้สินเชื่อบางประเภท และฐานข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการชำระหนี้ของลูกหนี้เพื่อใช้ในการคำนวณ EIR ตลอดจนอาจต้องมีการปรับปรุงนโยบายการลงทุนให้สอดคล้องกับข้อกำหนดใหม่อีกด้วย

สำหรับกรณีการจัดประเภทหนี้สินทางการเงินตามข้อกำหนดใหม่นั้น ไม่ได้แตกต่างจากหลักเกณฑ์ปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญ โดย IFRS 9 กำหนดให้จัดประเภทและแสดงด้วยราคาทุนตัดจำหน่าย ยกเว้นหนี้สินทางการเงินบางรายการที่วัดหรือเลือกวัดด้วยมูลค่ายุติธรรมและรับรู้ผลกำไรขาดทุนจากการเปลี่ยนแปลงมูลค่ายุติธรรมในกำไรขาดทุน เช่น หนี้สินตราสารอนุพันธ์ ดังนั้น การจัดประเภทหนี้สินทางการเงินจึงไม่มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อสถาบันการเงิน

หลังจากได้ทราบผลกระทบแล้ว หลายท่านคงมีคำถามในใจว่า แล้วสถาบันการเงินควรเตรียมพร้อมเพื่อรับมือกับผลกระทบนี้อย่างไร ในครั้งนี้ก็ยังคงขอเน้นย้ำเช่นเดียวกับบทความตอนที่แล้วว่า สถาบันการเงินไทยควรเริ่มเตรียมความพร้อมกันตั้งแต่ตอนนี้ และวางแผนการดำเนินงานอย่างรัดกุมเพื่อให้สามารถนำ IFRS 9 มาใช้ในปี 2562 ได้อย่างราบรื่น

ในตอนต่อไป เราจะมาเล่าเรื่องที่คนส่วนใหญ่ให้ความสนใจและเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อสถาบันการเงินอย่างมีนัยสำคัญ นั่นคือ วิธีการคำนวณเงินสำรองเพื่อรองรับผลขาดทุนที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต (Expected loss) ว่าทำไมถึงมีผลกระทบต่อสถาบันการเงินและมีผลกระทบอย่างไร แล้วสถาบันการเงินจะต้องเตรียมปรับปรุงและพัฒนาระบบงานและฐานข้อมูลอะไรบ้าง เพื่อให้พร้อมรองรับการคำนวณเงินสำรองตาม IFRS 9

บทความนี้เป็นข้อคิดเห็นส่วนบุคคล จึงไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความเห็นของธนาคารแห่งประเทศไทย

พลิกโฉม...การบัญชีสำหรับเครื่องมือทางการเงิน

ตอนที่ 3 “การรับรู้ผลขาดทุนจากการด้อยค่าของเครื่องมือทางการเงิน” หรือ “การกันเงินสำรอง”

วนัสนันทน์ สุขุมาลพันธ์
ผู้วิเคราะห์
ฝ่ายนโยบายการกำกับสถาบันการเงิน
ธนาคารแห่งประเทศไทย

จากบทความตอนที่ผ่านมาคงช่วยตอบคำถามที่ว่า **“ทำไม**ถึงต้องมีการพลิกโฉมการบัญชีสำหรับเครื่องมือทางการเงิน” แล้ว “รูปโฉมใหม่จะเป็น**อย่างไร**” และ “เปลี่ยนแปลงจากเดิม**แค่ไหน**” รวมไปถึง “**ใคร**ได้รับผลกระทบมากที่สุด” ให้หลายท่านคลายสงสัยได้บ้างแล้วว่า การพลิกโฉมครั้งสำคัญสู่ IFRS 9 เพื่อให้วิธีการบัญชีสำหรับเครื่องมือทางการเงินสะท้อนถึงรูปแบบการดำเนินธุรกิจและสอดคล้องกับการบริหารความเสี่ยงของกิจการมากขึ้น โดยครอบคลุมไปถึงธุรกรรมที่ซับซ้อนและพัฒนาการใหม่ ๆ ซึ่งจะทำให้งบการเงินแสดงถึงฐานะและผลการดำเนินงานที่สะท้อนความเป็นจริงทางธุรกิจได้ดียิ่งขึ้น

หลักการของ IFRS 9 ที่เรียกได้ว่า “พลิกโฉม” คงเป็นเรื่องใดไปไม่ได้นอกจากเรื่อง “การกันเงินสำรองเพื่อรองรับความเสียหาย” โดยเปลี่ยนจาก “หลักการ incurred loss” ซึ่งกันเงินสำรองรองรับเฉพาะความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้ว เป็น “หลักการ expected loss” ซึ่งจะกันเงินสำรองให้ครอบคลุมถึงความเสียหายที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย และหากถามว่าใครจะได้รับผลกระทบมากที่สุด ก็คงหนีไม่พ้นกิจการที่มีเครื่องมือทางการเงิน เช่น เงินให้สินเชื่อ และเงินลงทุน เป็นจำนวนมากอย่างสถาบันการเงิน ซึ่งอาจทำให้ต้องกันเงินสำรองเพิ่มขึ้น

เกริ่นมาขนาดนี้แล้ว แน่นอนว่าในครั้งนี้ เราจะมาพูดกันถึงการพลิกโฉมของหลักการกันเงินสำรองว่าเปลี่ยนแปลงจากหลักเกณฑ์ที่สถาบันการเงินใช้อยู่ในปัจจุบันอย่างไร แล้วสถาบันการเงินจะได้รับผลกระทบมากน้อยแค่ไหน และจะต้องเตรียมตัวอย่างไรให้พร้อมที่จะใช้ IFRS 9 ในปี 62 ได้อย่างราบรื่น

ก่อนอื่นมาเริ่มกันที่หลักเกณฑ์ปัจจุบันที่สถาบันการเงินใช้กันอยู่ ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ (1) ข้อกำหนดเรื่องการด้อยค่าของเงินลงทุนตามมาตรฐานการบัญชีไทย และ (2) หลักเกณฑ์การจัดชั้นและการกันเงินสำรองของธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งอ้างอิงหลักการส่วนใหญ่มาจาก IAS 39 โดยให้รับรู้ผลขาดทุนจากการด้อยค่าหรือกันเงินสำรองรองรับเฉพาะความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้วของเงินลงทุนที่ถือไว้เผื่อขาย ตราสารหนี้ที่จะถือจนครบกำหนด เงินให้สินเชื่อ และรายการนอกงบดุลเฉพาะของลูกหนี้ที่เป็น NPL โดยพิจารณาจากข้อมูลหรือประสบการณ์ในอดีตและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเท่านั้น ซึ่งนับเป็นจุดอ่อนสำคัญที่ทำให้กันเงินสำรองช้าเกินไป และปริมาณเงินสำรองน้อยเกินไปจนไม่เพียงพอรองรับความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตได้

จุดอ่อนสำคัญนี้เองที่นำมาซึ่งการพลิกโฉมสู่ IFRS 9 ซึ่งกำหนดให้กิจการกันเงินสำรองให้ครอบคลุมถึงความเสียหายที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยให้พิจารณาถึงเหตุการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต (forward-looking information) ที่อาจกระทบต่อความสามารถในการชำระหนี้ของลูกหนี้จากข้อมูลหรือปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก ได้แก่ อัตราการว่างงาน อัตราการขยายตัวของ GDP การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยี เป็นต้น อีกทั้งยังขยายขอบเขตเครื่องมือทางการเงินที่เข้าข่ายต้องพิจารณาการด้อยค่าเพื่อกันเงินสำรองให้กว้างขึ้น โดยครอบคลุมไปถึงรายการนอกงบดุลของลูกหนี้ที่ไม่เป็น NPL ด้วย

ซึ่งการกันเงินสำรองตามหลักการใหม่นี้จะช่วยให้กิจการมีเงินสำรองรองรับความเสียหายที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างเพียงพอ และสะท้อนถึงโอกาสที่ลูกหนี้อาจจะผิดนัดชำระหนี้ที่เปลี่ยนแปลงตลอดอายุหนี้

มาถึงตรงนี้ หลายท่านคงพอประเมินผลกระทบจากหลักการกันเงินสำรองตาม IFRS 9 ที่มีต่อสถาบันการเงินได้บ้างแล้ว และรู้ว่าสถาบันการเงินควรจะเตรียมตัวอย่างไรเพื่อให้พร้อมรับมือ ซึ่งหลัก ๆ ก็มีด้วยกัน 2 ส่วน คือ (1) ผลกระทบในเชิงตัวเลขต่อฐานะและผลการดำเนินงาน และ (2) ผลกระทบด้านระบบงานและฐานข้อมูล

จากหลักการกันเงินสำรองตาม IFRS 9 จะเห็นว่าการกันเงินสำรองรองรับความเสียหายที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยพิจารณาจากข้อมูลหรือปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ในลักษณะ forward-looking อาจทำให้เงินสำรองตาม IFRS 9 เพิ่มขึ้น และอาจผันผวนมากขึ้นเนื่องจากข้อมูลและปัจจัยที่นำมาพิจารณาอาจมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งผลกระทบดังกล่าวอาจยืนยันได้จากผลการสำรวจในต่างประเทศที่ได้สอบถามข้อมูลจากสถาบันการเงินหลายแห่งทั่วโลกแล้วพบว่า สถาบันการเงินส่วนใหญ่คาดว่าจะต้องกันเงินสำรองเพิ่มขึ้นอยู่ในช่วงประมาณไม่เกิน 25% ทั้งนี้ สำหรับสถาบันการเงินไทย ส่วนใหญ่ยังอยู่ระหว่างการวิเคราะห์ประเมิน และสรุปผลกระทบของ IFRS 9 อย่างไรก็ดี ในระยะที่ผ่านมา ธนาคารพาณิชย์ไทยได้มีการทยอยกันเงินสำรองเพิ่มขึ้น ซึ่งจะช่วยลดผลกระทบจากการกันเงินสำรองตาม IFRS 9 ในปี 62 ได้

นอกจากผลกระทบในเชิงตัวเลขที่กล่าวข้างต้นแล้ว ผลกระทบที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันคือระบบงานและฐานข้อมูล ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่สถาบันการเงินจะต้องจัดเตรียมเพื่อให้รองรับการคำนวณเงินสำรองตาม IFRS 9 ทั้งระบบการจัดอันดับเครดิต ระบบติดตามและประเมินความเสี่ยงของลูกหนี้ ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการชำระหนี้ และข้อมูลทางสถิติเกี่ยวกับปัจจัยเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่จะต้องนำมาใช้ในการประเมินความสามารถในการชำระหนี้ของลูกหนี้ รวมถึงข้อมูลราคาหลักประกัน ทั้งนี้ไม่เพียงแต่ระบบงานและฐานข้อมูลที่ต้องจัดเตรียม สถาบันการเงินยังมีภาระต้องจัดทำนโยบายหรือแนวปฏิบัติเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ที่ IFRS 9 ให้กิจการสามารถใช้ดุลยพินิจในการตีความหรือตัดสินใจได้เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่เหมือนกันทั่วทั้งองค์กร เช่น ปัจจัยและระดับการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยที่ใช้ประเมินความเสี่ยงของลูกหนี้ แม้ว่าการปรับปรุงและพัฒนาระบบงานและฐานข้อมูลจะสร้างภาระและต้นทุนให้แก่สถาบันการเงินค่อนข้างมาก แต่หากมองในอีกด้านหนึ่ง ระบบงานและฐานข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สถาบันการเงินจำเป็นต้องมีในการดำเนินธุรกิจ อีกทั้งการจัดเก็บข้อมูลในฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบและมีการเชื่อมโยงระหว่างระบบงานมากขึ้น จะเป็นประโยชน์ให้สถาบันการเงินมีข้อมูลในการติดตามและวิเคราะห์ความเสี่ยงของลูกหนี้ได้ดียิ่งขึ้น

จากผลกระทบข้างต้นจะเห็นว่า การเตรียมความพร้อมเพื่อให้ใช้ IFRS 9 ได้ทันภายในปี 62 นั้นถือเป็นแผนการดำเนินงานใหญ่แผนหนึ่งที่สถาบันการเงินไทยต้องทุ่มเททรัพยากรจำนวนมากทั้งเวลา บุคลากร และงบประมาณ ดังนั้นจึงควรวางแผนและดำเนินการอย่างรอบคอบและรัดกุมที่สุด

ในตอนต่อไปซึ่งเป็นตอนสุดท้ายของบทความเรื่องนี้ เราจะมาพูดถึงการบัญชีป้องกันความเสี่ยงว่ามีการปรับปรุงหลักการให้สอดคล้องกับการบริหารความเสี่ยงของกิจการมากขึ้นอย่างไร สถาบันการเงินไทยจะได้รับผลกระทบมากน้อยแค่ไหน และต้องปรับตัวอย่างไร รวมทั้งจะสรุปผลกระทบที่สำคัญและแนวทางที่สถาบันการเงินไทยจะต้องเตรียมรับมือ IFRS 9 ให้ทันใช้ในปี 62 ต่อไป

บทความนี้เป็นข้อคิดเห็นส่วนบุคคล จึงไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความเห็นของธนาคารแห่งประเทศไทย

พลิกโฉม...การบัญชีสำหรับเครื่องมือทางการเงิน

ตอนที่ 4 “การบัญชีป้องกันความเสี่ยง”

วนัสนันทน์ สุขุมาลพันธ์
ผู้วิเคราะห์
ฝ่ายนโยบายการกำกับสถาบันการเงิน
ธนาคารแห่งประเทศไทย

บทความ “พลิกโฉม...การบัญชีสำหรับเครื่องมือทางการเงิน” ได้ดำเนินมาถึงตอนสุดท้ายแล้ว หวังว่าถึงผู้อ่านคงพอเข้าใจถึงวัตถุประสงค์และหลักการของ IFRS 9 ได้ไม่มากก็น้อยว่า นักบัญชีพยายามจะปรับหลักการบัญชีไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินธุรกิจ และทำให้งบการเงินสามารถสะท้อนฐานะและผลการดำเนินงานที่แท้จริงได้ดีขึ้น

ตอนที่ผ่านมาได้ลงรายละเอียดของหลักการที่มีการพลิกโฉมไปพอสมควรแล้ว ทั้งการจัดประเภท การวัดมูลค่า และการกันเงินสำรอง ซึ่งน่าจะเป็นการพลิกโฉมที่มีผลกระทบต่อธุรกิจค่อนข้างมาก โดยเฉพาะธุรกิจสถาบันการเงิน ครั้งนี้ เราจะพูดถึง “การบัญชีป้องกันความเสี่ยง” แม้ว่าเรื่องนี้จะไม่พลิกโฉม แต่ก็มีการปรับรูปโฉมให้สอดรับกับการบริหารความเสี่ยงของธุรกิจมากขึ้น กอปรกับเรื่องนี้เป็นเพียงทางเลือกที่กิจการจะนำไปใช้หรือไม่ก็ได้ จึงอาจไม่กระทบต่อธุรกิจมากนักเมื่อเทียบกับสองเรื่องแรก

ก่อนอื่นเรามาทำความเข้าใจกันก่อนว่า ทำไมต้องมีการบัญชีการป้องกันความเสี่ยง ในการดำเนินธุรกิจไม่ว่าจะขนาดเล็กหรือใหญ่ ก็ล้วนต้องเผชิญความเสี่ยงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งอาจทำให้กิจการประสบผลขาดทุนได้ กิจการจึงต้องปกป้องตัวเอง โดยอาจซื้อตราสารอนุพันธ์มาปิดความเสี่ยง ซึ่งหากใช้วิธีบันทึกบัญชีทั่วไป กำไรขาดทุนในงบการเงินก็อาจยังผันผวน ทั้งที่ได้ปิดความเสี่ยงแล้ว เนื่องจากกำไรขาดทุนที่เกิดจากตราสารที่ใช้ปิดความเสี่ยงกับรายการที่ต้องการปิดความเสี่ยงอาจไม่สามารถหักกลบในรอบบัญชีเดียวกันได้ ดังนั้นจึงต้องกำหนดวิธีการบัญชีเฉพาะ เพื่อให้กิจการสามารถสะท้อนผลของการบริหารความเสี่ยงในงบการเงินได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

ในปัจจุบันที่ไทยยังไม่ได้ใช้ IAS 39 และไม่มีมาตรฐานการบัญชีไทยสำหรับเรื่องนี้ หลายท่านคงอยากทราบว่า กิจการบันทึกบัญชีการป้องกันความเสี่ยงกันอย่างไร ด้วยเหตุที่ยังไม่มีมาตรฐานการบัญชีนี้เอง ทำให้วิธีปฏิบัติของแต่ละกิจการแตกต่างกันไป โดยกิจการที่มีบริษัทแม่อยู่ในต่างประเทศก็อาจใช้ IAS 39 เช่นเดียวกับบริษัทแม่ เพื่อลดภาระในการจัดทำงบการเงินสองชุด แต่สำหรับกิจการเชื้อสายไทย บางแห่งก็ใช้ IAS 39 หรือบางแห่งก็ใช้วิธีเกณฑ์คงค้าง (accrual basis) สำหรับการป้องกันความเสี่ยงด้านอัตราดอกเบี้ย ซึ่งการใช้วิธีการบัญชีที่แตกต่างกันก็มีผลต่อระดับผลกระทบที่จะต้องเผชิญเมื่อใช้ IFRS 9 ซึ่งจะได้กล่าวเป็นลำดับต่อไป

เกริ่นมาพอสมควรแล้ว คราวนี้เรามาดูกันว่าการบัญชีป้องกันความเสี่ยงตาม IFRS 9 มีการปรับโฉมจาก IAS 39 มากน้อยแค่ไหน และจะมีผลกระทบอย่างไรบ้าง ที่พูดว่า “ปรับโฉม” ก็เพราะ IFRS 9 ไม่ได้ปรับปรุง

หลักการที่สำคัญ ๆ จาก IAS 39 แต่เพียงปรับหลักการให้เข้ากับวิธีการบริหารความเสี่ยงมากขึ้น เช่น สามารถใช้การบัญชีป้องกันความเสี่ยงได้ แม้ว่าจะป้องกันความเสี่ยงเพียงสัดส่วนใดสัดส่วนหนึ่ง ซึ่งเดิมจะเลือกใช้ได้เมื่อป้องกันความเสี่ยงทั้งจำนวนเท่านั้น อีกทั้งยังปรับวิธีการประเมินความมีประสิทธิผลของการบัญชีป้องกันความเสี่ยงให้สอดคล้องกับกลยุทธ์และวัตถุประสงค์การบริหารความเสี่ยงของกิจการมากขึ้น โดยให้กำหนดอัตราส่วนของความมีประสิทธิผลของกิจการเอง ไม่ต้องมายึดอัตราส่วนตายตัวที่ 80%-125% แบบเดิม ดังนั้น การปรับโฉมครั้งนี้จึงแทบไม่มีผลกระทบในด้านลบ มีแต่จะช่วยให้กิจการสามารถสะท้อนผลของการบริหารความเสี่ยงในงบการเงินได้เหมาะสมยิ่งขึ้น

สำหรับเงื่อนไขของการใช้และวิธีการบัญชีป้องกันความเสี่ยงก็คงเดิม โดยกิจการยังคงมีภาระในการจัดทำเอกสารระบุกลยุทธ์ วัตถุประสงค์ของการบริหารความเสี่ยง รายการที่ถูกป้องกันความเสี่ยง (hedged item) ซึ่งอาจเป็นสินทรัพย์ หนี้สิน สัญญาผูกมัด รายการที่คาดการณ์ไว้ และเครื่องมือที่ใช้ป้องกันความเสี่ยง (hedging instrument) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นตราสารอนุพันธ์ ส่วนวิธีการบัญชีก็แบ่งตามประเภทของการบัญชีป้องกันความเสี่ยงดังนี้ **(1) การป้องกันความเสี่ยงในมูลค่ายุติธรรม (fair value hedge)** (เช่น การทำ interest rate swap (IRS) แลกเปลี่ยนอัตราดอกเบี้ยคงที่เป็นลอยตัว เพื่อป้องกันความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงมูลค่ายุติธรรม (mark-to-market: MTM) ของเงินลงทุนที่มีอัตราดอกเบี้ยคงที่) ให้รับรู้ผลกำไรขาดทุนจากการ MTM ของ hedged item และ hedging instrument ไปหักกลบกันในกำไรขาดทุน **(2) การป้องกันความเสี่ยงในกระแสเงินสด (cash flow hedge)** (เช่น การทำ IRS แลกเปลี่ยนอัตราดอกเบี้ยลอยตัวเป็นคงที่ เพื่อป้องกันความผันผวนของกระแสเงินสดของดอกเบี้ย) ให้รับรู้ผลกำไรขาดทุนจากการ MTM ของ hedging instrument พักไว้ในกำไรขาดทุนเบ็ดเสร็จอื่น (OCI) แล้วค่อยนำไปหักกลบกันในกำไรขาดทุนเมื่อ hedged item กระทบกับกำไรขาดทุน **(3) การป้องกันความเสี่ยงในเงินลงทุนสุทธิในการดำเนินงานต่างประเทศ (hedge of net investment in a foreign operation)** ใช้วิธีการบัญชีเช่นเดียวกับกับ cash flow hedge

สำหรับกิจการที่ปัจจุบันใช้วิธีเกณฑ์คงค้าง อาจได้รับผลกระทบมากกว่ากรณีที่ใช้ IAS 39 เนื่องจากปัจจุบันกิจการรับรู้เพียงดอกเบี้ยค้างรับ/ค้างจ่ายเท่านั้น และไม่เคยวัดมูลค่ายุติธรรมของ hedging instrument และรับรู้ในงบการเงิน หากกิจการตัดสินใจเลือกใช้การบัญชีป้องกันความเสี่ยง ก็อาจต้องมีภาระที่จะต้องจัดทำเอกสารตามที่กล่าวข้างต้น อีกทั้งยังต้องวัดมูลค่ายุติธรรมของ hedging instrument และรับรู้ในงบการเงิน ซึ่งอาจทำให้ฐานะของสินทรัพย์/หนี้สินเพิ่มขึ้น แต่ประโยชน์ก็คือ ช่วยให้สามารถแสดงผลของการป้องกันความเสี่ยงในงบการเงินได้อย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ดี การบัญชีป้องกันความเสี่ยงข้างต้นอาจยังไม่ตอบโจทย์การบริหารความเสี่ยงของสถาบันการเงินที่มีการบริหารแบบกลุ่มซึ่งฐานะความเสี่ยงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (dynamic portfolio hedge) IASB จึงอยู่ระหว่างพิจารณากำหนดวิธีการบัญชีสำหรับการบริหารความเสี่ยงแบบนี้ โดยคาดว่าจะออกเกณฑ์ในช่วงต้นปี 62 ก็ต้องรอติดตามต่อไป

ขณะนี้เรามีเวลาเหลืออยู่ประมาณ 2 ปีเต็ม ก่อนที่จะเริ่มใช้ IFRS 9 ในปี 62 หากลองประเมินคร่าว ๆ ว่าสถาบันการเงินผู้ซึ่งได้รับผลกระทบมากที่สุด มีความพร้อมที่จะใช้มากน้อยเพียงใด ก็น่าจะหายห่วงได้ เพราะสถาบันการเงินค่อนข้างตื่นตัว ส่วนใหญ่ก็มีการว่าจ้างที่ปรึกษาเพื่อประเมินผลกระทบ และเริ่มปรับปรุงระบบงานและฐานข้อมูลกันไปบ้างแล้วตามแผนการดำเนินงานที่วางไว้ และสำหรับคนที่รอร่างมาตรฐานฯ ฉบับภาษาไทย สภาวิชาชีพบัญชีจะคลอดมาให้เห็นกันในปลายเดือนนี้แน่นอน พร้อมทั้งจัดสัมมนาพิจารณ์รับฟังความเห็นต่อร่างฯ จากผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย สุดท้ายนี้ หวังว่าผู้อ่านที่ติดตามกันมาจะได้ประโยชน์จากบทความนี้บ้างไม่มากก็น้อย

บทความนี้เป็นข้อคิดเห็นส่วนบุคคล จึงไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความเห็นของธนาคารแห่งประเทศไทย